

«ШКІДНИКОМ, ШПИГУНОМ І ТОМУ ПОДІБНОЮ НАВОЛОЧЧЮ НІКОЛИ НЕ БУВ І НЕ БУДУ»

У статті розглянуто матеріали справи про звинувачення визначного українського актора Степана Шагайди в антирадянській пропаганді й шпигунській діяльності, а також реальні особисті, мистецькі і політичні обставини, на тлі яких увалося життя митця.

Ключові слова: Шагайда, Курбас, Довженко, репресії, кінофабрика, роль, актор, фільм, агент.

В статье рассмотрены материалы дела по обвинению выдающегося украинского актера Степана Шагайды в антисоветской пропаганде и шпионской деятельности, а также реальные личные, творческие и политические обстоятельства, на фоне которых оборвалась жизнь художника.

Ключевые слова: Шагайда, Курбас, Довженко, репрессии, кинофабрика, роль, актер, фильм, агент.

The article reviews the investigation file of the prominent Ukrainian actor Stephen Shahayda's accusation in anti-Soviet propaganda and espionage activities, as well as the real personal, creative and political circumstances on which background was cut short the life of the artist.

Keywords: Shahayda, Kurbas, Dovzhenko, repression, film studio, role, actor, film, agent.

Матеріали і підтексти справи № 83968 зі звинувачення С. В. Шагайди з фондів Центрального державного архіву громадських об'єднань України [1]

Ця публікація продовжує тему життя і творчості визначного актора українського театру і кіно Степана Васильовича Шагайди (1896–1938), розпочату оприлюдненням дитячих спогадів його сина Олександра у 18-му числі «Наукового вісника» Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого [2], і присвячується 120-річчю від дня народження митця. Дитячі спогади Олександра Шагайди закінчуються драматичним епізодом арешту його батька. На питання дружини, чи він у чомусь винен, актор поклявся життям сина, що не винен ні в чому. За два тижні йому мало виповнитися 42 роки, кар'єра була на злеті: він зіграв великі ролі у фільмах О. П. Довженка «Іван» (1932) і «Аероград» (1935). Імовірно, мав зніматися і в «Землі» (1929). У протоколі закритого засідання ВУФКУ за 1929 р. [3] є згадка про потребу відрядити С. Шагайду на два дні у с. Яреськи до знімальної групи Довженка, але там-таки зазначено, що режисер В. Радиш¹, у якого актор тоді грав у картині «Тобі дарую» (1929), категорично відмовився його відпустити. Отже, Степан Шагайда був поцінований як професіонал. За виконання характерної ролі перукаря Сидора Балаби у музичній комедії І. Пир'єва «Багата наречена» (1938) актора висунули на здобуття звання заслуженого артиста республіки, та після арешту митця подання було скасовано. Його дружину з сином позбавили квартири й права подальшого проживання в м. Києві. Через двадцять шість днів після арешту С. В. Шагайду розстріляно за звинуваченням у проведенні шпигунської діяльності на користь буржуазної Польщі й антирадянській агітації (ст.ст. 54–6 і 54–10 КК УРСР). Реабілітовано його двома десятиліттями пізніше.

Метою публікації є виявлення причин і механізму репресій проти одного з провідних вітчизняних митців 1920–1930-х років, депутата Київради — С. В. Шагайди. Конкретної події чи документа, які вказували б, чому органи НКВС звернули увагу саме на нього, справа № 83968 не містить. Є лише посилення на розгляд відсутніх у справі матеріалів про злочинну діяльність Шагадина-Шагайди Степана Васильовича, яка, за твердженням автора постанови про початок попереднього слідства — уповнова-

женого III відділу УДБ УНКВС по Київській обл. Добрика, — полягала в проведенні контрреволюційної агітації й належності до агентури польської розвідки. У добу «Великого терору» за такі «матеріали» міг правити чийсь донос.

Переважає більшість українських митців тоді різною мірою опинялась у зоні уваги НКВС. Можливо, на долю С. В. Шагайди вплинуло те, що його сценічний шлях розпочинався у «Березолі», чий творчий склад зазнав у 1930-ті великих втрат. Серед репресованих березильців були: сам засновник театру Л. Курбас (з яким Шагайду поєднували дружні стосунки і на честь якого він назвав свого сина), актори Ф. Гладков, О. Подорожній², О. Яйло, М. Жаданівський, режисери Ф. Лопатинський³, К. Дробинський, Я. Бортник та інші. Потрапив під арешт і політичний комісар «Березоля» Олекса Лазорішак⁴, який приятелював із Степаном Шагайдою ще з часів спільної служби у Червоній армії і власне й привів його до театру. Відділення політичного контролю у 1930 р. розробляло Л. Курбаса як керівника угруповання, в якому йому самому відводилась роль Й. Сталіна, М. Кулішеві — Г. Орджонікідзе, а М. Хвильовому — В. Менжинського [4, 130]. В одному з донесень згадувалося, що Л. Курбас, «як найбільш впливовий та національно авторитетний керівник, організував у театрі міцне націоналістичне ядро переважно із галичан, до складу якого входили Дацків, Гірняк та інші» [4, 161]. Галичанин Степан Шагайда вже тоді міг зацікавити репресивні органи. Тим більше, що фільм «Кармелюк» (1931) Ф. Лопатинського, де актор створив сповнений внутрішньої енергії, експресивний образ українського народного героя, було заборонено як націоналістичний твір. Та галицьке походження актора стало відправним пунктом підозр кількома роками пізніше.

Після приходу 1926 р. до влади у Польщі Й. Пілсудського радянське керівництво почало розглядати Західну Україну як П'ємонт, який збиратиме до купи незадоволених більшовицьким режимом українців. Транскордонні етнічні зв'язки — наявні або потенційно можливі — почали сприйматись як серйозна загроза цілісності СРСР. 1932 року Й. Сталін звернувся до українського керівництва із закликом терміново виправити ситуацію в Україні, вказуючи на розгалуженість і великий вплив агентури Й. Пілсудського. «Зважайте також, що в Українській компартії (500 тисяч членів, хе-хе) немало (так, немало!) гнилих елементів, свідомих і несвідомих петлюрівців, нарешті — прямих агентів Пілсудського. Щойно справи погіршаться, ці елементи не забаряться відкрити фронт усередині партії (та поза нею), проти партії, — наполягав Сталін» [5, 389]. Після створення у лютому 1937 р. у Польщі Табору національного єднання боротьба Пілсудського з комунізмом посилилась, а пошук його агентів у СРСР набув особливої ваги, для чого було сформовано спеціалізовану структуру, жертвою діяльності якої й став галичанин Степан Шагайда.

Про рівень ведення слідства дає змогу судити, зокрема, кадровий склад НКВС. Допити С. Шагайди проводив спеціалізований на «польській лінії» молодший лейтенант НКВС по Київській області Г. Л. Ракита⁵, незабаром переведений з Києва до Омська. Про методи його роботи з арештованими знаходимо свідчення на сторінках книжки В. М. Самосудова «Записки з кривавого міста», яка містить матеріали про омський період діяльності ката: «Наприклад, арештований восени 1937 р. начальник СПО УНКВС по Омській обл. Я. П. Неліппа вказав на два десятки застосовуваних до нього різновидів фізичного впливу. Наприклад, «умертвлення і воскресіння» полягало в тому, що жертву позбавляли свідомості сильними ударами по голові, в ділянку серця й хребта, а тоді «воскресшали» штучним диханням і навіть вливанням камфори. Також Неліппу заморожували в мокрій сорочці, били різними предметами і навіть обкурювали отруйними речовинами. Начальник відділення КРО Г. Л. Ракита, який проводив катування, посилався на те, що начальник УНКВС К. Н. Валухін «заявив, що допитувати арештованих треба “по-справжньому”, бити доти, поки вони не зізнаються... Я сприйняв цей наказ Валухіна, як важливу партійну справу» [6].

Важливою характеристикою більшості залучених до радянського репресивного апарату працівників НКВС був низький рівень освіти й розумова неспроможність адекватно оцінювати діяльність діячів культури, які потрапляли під слідство, ані обґрунтованість висунутих проти них звинувачень. Це зокрема стосується заступника начальника УНКВС І. Я. Бабича⁶, який підписав запит про арешт Шагайди. Бабич походив з родини шевця й закінчив лише два класи церковнопарафіяльної школи, що не завадило йому обіймати керівні посади в НКВС й у військовій розвідці.

Трохи краще освічений Роголь⁷, який навчався в Одеському міському училищі й на курсах, після кількох років роботи в НКВС був заарештований і засуджений до заслання, зрештою збожеволів. У 1941 р. його розстріляли фашисти разом з іншими пацієнтами психіатричної лікарні.

Проте були у складі НКВС і вельми підготовані кадри, які розглядали галузь мистецтва як фронт, де радянській владі протистоїть інтелігенція. Тексти аналітиків-службистів рясніли точними і глибокими спостереженнями за мистецьким життям країни і настроями провідних митців — завжди із агресивним ідеологічним коментарем. У 1928 р. в робочому зведенні відділення політичного контролю ГПУ зазначається: «В литературе все чаще начали звучать нотки недоверия, насмешки над революцией, разочарования», після чого наводиться перелік конкретних творів, із згадуванням «Я» М. Хвильового, «где вся работа ЧК представлена, как “черный трибунал”, состоящий из дегенератов, подавляющих всего интеллигента и заставляющих расстрелять мать» [4, 87] та «Зона» М. Куліша, «в которой честный коммунист кончает с собой потому, что кругом мерзость, подлость, потому что от Октября остались только “октябрьские папиросы и полинявшие красные флаги”» [4, 88]. Є три варіанти позиції самого автора зведення, спроможного безпомилково прочитати головні ідеї тогочасної літератури: 1) він поділяв їх; 2) вважав фальшуванням реального стану речей; 3) поділяв їх, але задля самозбереження оцінював як фальшування. Імовірно, серед інтелігенції, задіяної в системі ГПУ, мали місце всі три варіанти. Доречно згадати психологічну драму німецького режисера Флоріана фон Доннерсмарка «Життя інших людей» (Das Leben der Anderen, 2006), відзначену премією Американської кіноакадемії як найкращий неангломовний фільм: в ній ідеться про філера Штазі⁸, який поступово починає співчувати піднаглядному письменникові й приховує у своєму звіті життєво небезпечну для того інформацію.

Неможливо однозначно оцінити весь комплекс взаємодій і взаємовпливів у середовищі інтелігенції 1920–1930-х років. Зрештою, навіть ті, хто усвідомлював смисл і спрямування політичних і соціальних процесів доби, мусили витримувати чималу внутрішню боротьбу. Як слушно зауважив Володимир Панченко: «Опозиційність химерним чином поєднувалася в більшості з них із вірою в “загірну кому-ну”, в соціалізм — тільки не той, що є на практиці, а в той, який мав би бути <...> Інколи віра ця була схожою на одержимість, як у Миколи Хвильового» [4, 76].

Під час допитів Степан Шагайда намагався переконати своїх катів у безпідставності висунутих проти нього звинувачень. Справа містить дві його заяви, в яких докладно подано біографічні дані актора. Він не приховував свого перебування у складі Галицької петлюрівської армії, ані в особистій охороні гетьмана П. Скоропадського, оскільки вважав за необхідне казати лише правду. А правда полягала і в тому, що, інтернований 1920 р. до Москви як петлюрівець, Шагайда невдовзі добровільно вступив до 45-ї дивізії Червоної армії. Він походив з багатодітної малозабезпеченої селянської родини, яка перебувала на території Польщі. Брат Іван⁹ переїхав до Боснії у пошуках заробітків. Актор підтримував зв'язок з родиною до 1934 р.

Розгляд документів обвинувальної справи С. В. Шагайди і обставин його життя, діяльності й арешту дають підстави вважати його арешт і страту прямим наслідком політики «Великого терору». Сам він, перебуваючи під жорстким моральним і фізичним тиском каральних органів, так і не визнав себе винним в інкримінованих йому протиправних діях. Заява, з якою митець під час слідства звернувся до начальника обласного управління НКВС, закінчувалася твердженням: «Сознательным контрреволюционером, националистом, вредителем, шпионом и тому подобной сволочью никогда не был и не буду» [1].

ПОСТАНОВА ПРО ПОЧАТОК СЛІДСТВА

Ф. № 21а

1 По делу № 83968

Гор[од]. Киев декабря 18 дня 1937 года я, уполномоченный III отдела УГБ УНКВД по Киевской обл[асти]. Добрик рассмотрев материалы о преступной деятельности гр[ажданина] Шагадина — Шагайды Степана Васильевича 1894 г. р. гр[ажданина]. СССР по нац[иональности] украинца б[ез]/п[артийного] артиста Киевской кино фабрики — служащего **выразившейся в том, что он систематически проводил к[онтр]р[еволюционную] агитацию и является агентом польской разведки и усматривая в совершенных обвиняемым Шагадиным — Шагайдой Степаном Васильевичем действиях признаки преступлений, предусмотренных ст. ст. 54–1 «а» и 54–10 Ч.I УК УССР.**

ПОСТАНОВИЛ:

На основании ст. ст. 93 п. 2 и 108 УПК УССР начать по настоящему делу производство предварительного следствия.

Копию настоящего постановления направит Военному прокурору [нерозб]

Уполномоченный

(підпис синім олівцем)

[нерозб]

Согласен: Начальник I отделения (підпис червоним олівцем) [нерозб]

Утверждаю: Начальник III отдела УГБ (підпис червоним олівцем) [нерозб]

Центральний державний архів громадських об'єднань (далі — ЦДАГО). — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 1. — Рукопис на бланку. Оригінал.

ПОСТАНОВА ПРО УТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Ф. № 21-б

2 По делу №

Гор[од]. Киев 17 декабря 1937 года я, опер[ативный] уполном[оченный] 3 от[дела] УГБ УНКВД УССР мл[адший] лейт[енант] Г[осударственной]/Б[езопасности] Ракита рассмотрев материалы по обвинению гр[ажданина] Шагадина — Шагайды Степана Васильевича в преступлениях, предусмотренных ст. ст. 54–6 ч.1 УК УССР, выразившихся в том, что он подозревается в шпионаже. Нашел, что (привести мотивы избрания меры пресечения) нахождение на свободе может отразиться на ход[е] следствия.

На основании изложенного и руководствуясь ст. ст. 143, 145 и 156 УПК УССР,

ПОСТАНОВИЛ:

Избрать мерой пресечения способов уклонения от суда следствия по отношению к обвиняемому Шагайды — Шагадина Степана Васильевича содержание под стражей в Тюрьме гор[ода] Киева.

Настоящее постановление представить Военному прокурору.

Нач[альник] I отделения (підпис чорним олівцем) [Ракита]

Опер[ативный] уполномоченный

Согласен: Начальник 3 от[деления] (підпис чорним олівцем) [Роголь]

Утверждаю: З[аместитель]/Начальник УНКВД (підпис чорним олівцем) [Бабич]

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 2. — Машинопис на бланку. Оригінал.

ПОСТАНОВА ПРО АРЕШТ

Гор[од] Киев, 1937 г. 16 декабря м-ца, военный прокурор Киевского Военного Округа Диввое-
нюрис т КАЛОШИН¹⁰, рассмотрев материалы, представленные 3-м Отделом УГБ УНКВД

в отношении гр[ажданина] ШАГАЙДЫ-ШАГАДИНА Степана Васильевича и принимая во внимание, что таковыми подозревается в шпионской деятельности предусматривается ст. ст. 54-б ч.1 УК УССР, потому руководствуясь ст.156 УПК УССР и инструкцией от 1933 г.,

ПОСТАНОВИЛ

Арест гр[ажданина] ШАГАЙДЫ-ШАГАДИНА Степана Васильевича содержание его под стражей в Спецкорпусе Киевской тюрьмы санкционировать.

Копию постановления, на основании ст. 158 УПК УССР направить администрации Киевской тюрьмы и Нач[альнику] 3 отд [еления] УГБ УНКВД

Военный прокурор Киевского Военного Округа диввоенюрис т (підпис синім олівцем) [КАЛОШИН]

(Гербова печать) [Военный прокурор Киевского Воен[ного] Округа]

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 3. — Машинопис на бланку. Оригінал.

ПОСТАНОВА ПРО ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ЯКОСТІ ОБВИНУВАЧУВАНОВОГО

Ф. № 21/в

4 По делу №

Гор[од]. Киев 20/XII 1937 года я, уполно[моченный] III отдела РОУ УНКВД по Киевской обл[асти]. Мостовой¹¹ рассмотрев следственный материал по обвинению гр[ажданина] Шагадина Степан Васильевич в преступлениях, предусмотренных ст. ст. 54–1 «а» и 54–10 УК УССР, нашел, что произведенными следственными действиями установлено, что Шагадин — проводил шпионскую работу в пользу Польши, а также занимался контрреволюционной пропагандой против Советской власти.

На основании ст.126 У[головно]П[роцессуального]К[одекса] и руководствуясь ст. 127 УПК УССР

ПОСТАНОВИЛ:

Привлечь гр[ажданина] Шагадина Степана Васильевича в качестве обвиняемого, предъявив ему обвинение по ст. ст. 54–1 «а» У[головного]К[одекса] УССР, о чем копией настоящего постановления сообщить военному прокурору.

Уполномоченный III отдела (підпис) [Мостовий]
 Согласен: Начальник I отделения Шотдела
 Утверждаю. Начальник III отдела (підпис червоним олівцем) [нерозб.]
 Постановление мне объявлено (підпис чорнилом) [С. Шагадин]
 «20» декабря 1937 года.
 ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 4. — Рукопис на бланку. Оригінал.

ОРДЕР НА ОБШУК І АРЕШТ

5

УССР
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
УПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
ОРДЕР № 8018
 Выдан «17» дек[абря] 1937 г.

Действителен «2» суток.

Сотруднику Управления Государственной безопасности Н[ародного] К[омиссариата] В[нутренних] Д[ел] УССР т. Березанскому поручается произвести обыск и арест гр-на Шагайды-Шагадина Степана Васильевича проживающего Брест Литовское шоссе № 86 к 2.

Всем органам Советской Власти и гражданам УССР надлежит оказывать законное содействие предъявителю ордера при исполнении им возложенных на него поручений.

(Гербова печать НКВС УРСР)

Зам[еститель]. нач[альника]. К[иевского]О[бластного]У[правления] Народного Комиссариата Внутренних Дел УССР (підпис червоним олівцем нерозбірливо)

Секретарь (підпис чорним олівцем нерозбірливо)

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 5. — Рукопис на бланку. Оригінал.

ПРОТОКОЛ ОБШУКУ

6 Ф. № 17

УССР
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
ПРОТОКОЛ ОБЫСКА

1937 года декабря 18 дня. Я, (нерозбірливо) 2го отд[ела] НКВД УССР Березанский на основании ордера НКВД УССР за № 8018 произвел обыск у гр-на Шагайды Степан Васильевич проживающего по улице Брест Литовское шоссе в доме № 86 кв. № 2.

При производстве обыска присутствовали: стар[ший] охр[анник] Данилюк (нерозбірливо) тов. Касыгина.

Согласно полученным указаниям задержан гр[ажданин]. Шагайда

Изъято для представления в НКВД УССР следующее:

№ п/п	НАИМЕНОВАНИЕ ИЗЪЯТОГО	Количество	Качественное состояние
	Паспорт № 9/X38	1	

Жалобы на неправильности, допущенные при производстве обыска, на пропажу вещей, ценностей и документов Нет.

В протокол все занесено правильно, протокол нам прочитан, в чем подписываемся:

Обыскиваемый (підпис чорним олівцем) [С. Шагайда]
 Представитель Домоуправления (підпис чорним олівцем) [нерозбірливо]
 Производивший обыск (підпис чорним олівцем) [С. Березанський]
 Копию протокола получил (підпис чорним олівцем) [нерозбірливо]

Примечание: 1. Все претензии и заявления должны быть внесены в протокол до его подписания. После подписки никакие жалобы и заявления не принимаются.

2. За справками обращаться в Розы Люксембург, 1й подъезд НКВД по адресу ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 6. — Рукопис на бланку. Оригінал.

ОПИС МАЙНА

7

Опись имущества гр-на Шагайды.

1. Радиоприемник С.В.Д. 9	1
2. Шафа (нерозбірливо)	1
3. Стол старый	1
4. Часы будильник	1
5. Электрочайник	1
6. (Нерозбірливо)	2
7. Кресло качалка	1

РОЗПИСКА

Всі вищезазначені речі зобов'язуюсь зберігати до розпорядження органів НКВС.

(Підпис) [В. Антоновська¹²]

18/XII — 37 р.

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 7. — Рукопис чорним олівцем. Оригінал.

АНКЕТА АРЕШТОВАНОГО

НКВД УССР

8

Ф. № 20/УСО

Лист №

К делу № 83968

Добрик (резолуція навскіс чорним олівцем від руки)

1. Фамилия	ШАГАДИН /Шагайда/
2. Имя и отчество	Степан Васильевич
3. Дата рождения: число «9» месяц января	1896 год
4. Место рождения	

с. Белоголовы /Галиция/

5. Местожительство (адрес)	г. Киев, Брест-Литовское шоссе,
№ 86, территория Кинофабрики |
|----------------------------|---|

6. Профессия и специальность актер	
7. Место службы и должность или род занятий	актер Кинофабрики
8. Паспорт (когда и каким органом выдан, номер и категория, где прописан)	изъят при обыске № 9/732

9. Социальное происхождение (род занятий родителей и их имущественное положение)	из крестьян

10. Социальное положение (род занятий и имущественное положение):	служащий
а) до революции	пас скот

б) после революции	с 1917 г. Служил в Галицкой петлюровской армии до 1919 г., два года — в Красной армии, потом — служащий.

11. Образование (общее, специальное)	нижнее

12. Партийность (в прошлом и настоящем)	б[ес]/п[артийный]

13. Национальность и гражданство (подданство)	украинец / галичанин гражд[анин]. СССР.

14. Категория воинского учета-запаса и где состоит на учете состоит на учете ПВО Октябрьского района
15. Служба в белых и др[угих] к[онтр]-р[еволюционных] армиях, участие в бандрах, к-р организациях и восстаниях против Соввласти (когда, в качестве кого) в Галицко-петлюровской армии.
16. Каким репрессиям подвергался при Соввласти: судимость, арест и др. (когда, каким органом и за что) нет
17. Состав семьи (близкие родственники, их имена, фамилии, адреса и род занятий) жена Антоновская Валентина Николаевна иждивенка, сын — Александр Степанович Шагайда, проживают [на]Брест-Литовском шоссе, № 86.. [С. Шагайда]
- Подпись арестованного (підпис)

1. Особые внешние приметы
2. Кем и когда арестован 18/XII — 1937 г.
3. Где содержится под стражей
4. Особые замечание
5. Подпись сотрудника, заполнившего анкету (підпис) [нерозбірливо]
- «__» _____ 193__ г.

Примечание: Анкета заполняется четко и разборчиво со слов арестованного и проверяется по документам.

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 8. — Рукопис на бланку. Оригінал.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ

9 Ф. 3 24

УССР

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

К ДЕЛУ № 1937 г. декабря мес. ____ дня. Я, (должн., наимен. органа, фамилия) упол[номоченный] III отдела КОУ НКВД¹³ Мостовой допросил в качестве обвиняемого

1. Фамилия Шагадина — Шагайда
2. Имя и отчество Степана Васильевича
3. Дата рождения 1894 года 9 января
4. Место рождения с. Белоголовы Зборовского уезда /Польша/
5. Местожительство гор. Киев, Брест-Литовское шоссе (Кинофабрика)
6. Нац[иональность] и гражд. (подданство) украинец, гражданин СССР, до 1932 г. был Австрийско подданный

7. Паспорт временное удостоверение, отдел РКМ гор. Киева 18 сентября 1937 года № 9/732

8. Род занятий (место службы и должность) актер Кинофабрики
9. Социальное происхождение (род занятий родителей и их имущественное положение) из крестьян
10. Социальное положение: (род занятий и имущественное положение)

- а) до революции с 1914 года в Почаевском монастыре монахом
- б) после революции служащий

11. Состав семьи Антоновская Валентина Николаевна 1905 года рождения, не работает. Сын Александр 12 лет.

(підпис) [С. Шагадин-Шагайда]

12. Образование (общее, специальное) Окончил актерскую студию
13. Партийность (в прошлом и настоящем) беспартийный
14. Каким репрессиям подвергался: судимость, арест и др. (когда, каким органом и за что)
- а) до революции нет

б) после революции
нированный петлюровец.

В 1920 году был в конц[ентрационном] лагере как интер-

15. Какие имеет награды (ордена, грамоты, оружие и др.) при сов[етской]. власти нет

16. Служба в Красной армии (Красной гвардии, в партизан[ских] отрядах), когда и в качестве кого

17. Категория воинского учета запаса и где состоит на учете при штабе К[иевского]
В[оенного]О[круга]

18. Служба в белых и др. к.[онтр]-р.[еволюционных] армиях (когда, в качестве кого) в В Сичевых отрядах при Гетмане и в Петлюре с 1918 года апреля до 1920 г.

19. Участие в бандах, к.[онтр]-р.[еволюционных] организациях и восстаниях у Петлюры и Гетмана.

20. Сведения об общественно-политической деятельности

ПРИМЕЧАНИЕ: Каждая страница протокола должна быть заверена подписью допрашиваемого, последняя — и допрашивающего.

(підпис)

[С. Шагадин-Шагайда]

10

Показания обвиняемого (свидетеля)

Шагадина-Шагайды Степана Васильевича «__» декабря 1937 г.

Вопрос: Когда и при каких обстоятельствах вы прибыли в С.С.С.Р.?

Ответ: Родился я в селе Белоголовы Зборовского уезда, Польша. Отец мой занимался сельским хозяйством. Я также до выезда моего из дома занимался с[ельским]-х[озяйством]. В 1914 году я выехал из села в г[ород] Почаев и поступил в монастырь монахом. Пробыв в монастыре 2 года, я в 1916 году выехал в гор[од] Житомир, где поступил на санитарно-дезинфекторские курсы, и после окончания был направлен в эпидемический отряд, который находился в гор[оде] Новоград-Волынского. С тех пор до 1918 года апреля месяца работал в системе Земского союза. В апреле 1918 года, будучи в г. Коростене я поступил в 1 сотню Богдановского полка Сичевых стрелцов и вскоре отступил с ними в гор[од] Житомир.

Вопрос: Что вас заставило вступить добровольцем в отряд Сичевых стрелцов?

Ответ: С детства, еще на родине в Галиции, меня воспитывали в украинском националистическом духе. Я считал, что каждый украинец должен бороться за Самостийную Украину. Кроме того, у меня было представление о большевиках, как угнетателях украинского народа. ТВОРИВШИХ ЯКОБЫ насилие и угнетение украинскому народу.

Вопрос: Продолжайте рассказывать.

Ответ: Из Житомира меня вскоре направили в г. Киев, где была организована новая боевая единица (підпис) [С. Шагадин-Шагайда]

Вначале мы занимались реквизицией [нерозбірливо] в Киеве и близлежащих селах. До 1920 года я находился вначале при Гетмане Скоропадском, а потом в петлюровских частях. В апреле 1920 года я вместе с авто-[нерозбірливо] дивизионом был интернирован в г. Москву и находился в конц[ентрационном] лагере. С тех пор я нахожусь на территории СССР. Вопрос: Есть ли у вас родственники в Польше и какую вы поддерживаете с ними связь?

Ответ: В Польше у меня имеются только дальние родственники. Отец Шагадин Василий, мать Анна занимаются сельским хозяйством. Брат Шагадин Иван, часовой мастер, проживает в Югославии. До 1934 года у меня была переписка со всеми перечисленными родственниками.

Вопрос: С кем из галичан у вас была связь до последнего времени?

Ответ: Из Галичан у меня бывали Лазоришак (арестован как польский шпион), с которым я был знаком с 1920 года.

Допрос прерван

Протокол написан с моих слов верно, мне вслух прочитан.

(підпис) [С. Шагадин-Шагайда]

Допросил (підпис) [Мостовий]

ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ

11

Дополнительный протокол

допроса Шагадина-Шагайда

25/XII 1937 г.

Вопрос: Следствие располагает данными о том, что вы были завербованы для проведения шпионской работы в пользу Польши. Признаете ли вы себя в этом виновным?

Ответ: Да. Я признаю себя виновным в том, что был завербован для проведения шпионской работы в пользу Польши.

Вопрос: Расскажите подробно, как и кем вы были завербованы?

Ответ: В 1932 году я познакомился с Гайворонским¹⁴, с которым работал в одной картине, на Кинофабрике в г. Киеве. С тех пор мне приходилось с ним часто встречаться. Он бывал у меня на квартире, и мне приходилось бывать у него. Во время посещения с ним он всегда вел со мной беседы на антисоветские темы. В беседах он мне говорил, что в стране есть много недовольных советской властью. Усиленно восхвалял врага народа Троцкого, называя его героем, который якобы делал октябрьскую революцию. В подтверждение своих слов говорил, что

(підпис)

[С. Шагадин-Шагайда]

12

Ему известно о том, что на заводе Большевик имеется много троцкистов, с которыми, при помощи войны с Польшей и Германией, можно будет свергнуть советскую власть и установить в стране фашизм во главе с Троцким. В беседах также говорилось, что рабочим живется плохо при советской власти и что якобы никто не будет защищать С.С.С.Р. По всем этим вопросам наши мнения сходились. Тут же мне сказал, что все 6 патронов, которые у него имеются, он постарается использовать на то, чтобы убить 6 коммунистов. Одновременно с восхвалением врага народа Троцкого в беседах принижалась роль тов[арища] Сталина в революционном движении и как организатора вместе с тов[арищем] Лениным, и руководителя октябрьской революции. На все эти высказывания я не только не давал соответствующего отпора, а целиком и полностью поддерживал Гайворонского. После таких бесед, которые продолжались на протяжении нескольких лет, Гайворонский

(підпис) [С. Шагадин-Шагайда]

13

меня использовал для шпионской работы в пользу Польши.

Вопрос: Какие задания вам давались Гайворонским?

Ответ: Конкретно задания он мне не давал, однако в беседах он стал выяснять положение дел на фабрике. Настроения рабочих и актеров, какое количество картин выпускает фабрика. Есть ли на фабрике троцкисты и вообще недовольные советской властью. На все вопросы я давал исчерпывающие ответы клеветнического порядка.

Вопрос: Где в настоящее время Гайворонский?

Ответ: Гайворонский Максим Дмитриевич был в 1936 году арестован органами Н.К.В.Д. как польский шпион.

Вопрос: Следствие располагает данными о том, что вы систематически проводили контрреволюционную подрывную работу, направленную на подрыв советского строя. Признаете вы себя в этом виновным?

Ответ: Да, признаю себя виновным в том, что будучи в окружении врагов народа, не противопоставлял своего мнения, а поддерживал всякие контрреволюционные высказывания, которые

(підпис)

[С. Шагадин-Шагайда]

14

Я также, при случае встречи с работниками Кинофабрики, высказывал.

Вопрос: Какая связь у вас была с разоблаченным врагом народа б[ывшим] директором Кинофабрики Нечесом¹⁵?

Ответ: Нечес Сергей, б[ывший] директор Кинофабрики в Киеве, бывал часто у меня дома. В моем присутствии он высказывал националистические взгляды. Говорил, что на Украине партия проводит

неправильную национальную политику. Во всех центральных учреждениях засели евреи и русские, а украинцам якобы нет возможности работать. Говорил о том, что партия не дает возможность развиваться национальным кинофабрикам. Я его по этим вопросам также поддерживал.

Протокол записан с моих слов правильно, мне вслух прочитан, что подтверждаю подписью.

(підпис)

[С. Шагадин-Шагайда]

Допросил (підпис) [Мостовий]

Упол[номоченный] III отдела КОУ НКВД

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 9–14. — Рукопис на бланку. Оригінал.

ОБВИНУВАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

15

По след[ственному] делу № 83968

По обвин[ению] Шагадина-Шагайда

Степана Васильевича по ст.ст.54–16

и 54–10 УК УССР

В Киевское областное управление НКВД поступили сведения о том, что житель гор. Киева ШАГАДИН-ШАГАЙДА Степан Васильевич, бывш[ий] участник петлюровской армии, антисоветски настроен, подозревается в шпионаже в пользу Польши.

На основании этих данных ШАГАДИН-ШАГАЙДА 17 декабря 1937 г. был подвергнут аресту и привлечен к следствию по настоящему делу.

Следственными действиями установлено, что ШАГАДИН-ШАГАЙДА с 1914 по 1915 г. был монахом Почаевского монастыря, затем служил во всероссийском земском союзе, в период гетманщины ШАГАДИН-ШАГАЙДА служил в личной охране гетмана Скоропадского и принимал участие в карательных экспедициях.

В период петлюровщины принимал активное участие в петлюровской армии, затем, соединившись с Украинской галицийской армией, до 1920 года активно боролся против Советской власти.

/л[ичное]д[ело] № 10/

Проживая в СССР с 1920 года ШАГАДИН был связан с рядом польских и украинских фашистов и шпионов, как-то: ЛАЗОРИШАКОМ, НЕЧИСОМ, ГАЙВОРОНСКИМ /ныне арестованы/, по заданиям которых проводил к[онтр]-р[еволюционную] националистическую агитацию.

/л[ичное]д[ело] 12–14/

Следствием установлено, что ШАГАДИН-ШАГАЙДА в 1932 году ГАЙВОРОНСКИМ был привлечен к шпионской деятельности и по заданиям последнего собирал и шпионские сведения о:

- а) состоянии Киевской кинофабрики;
- б) выпускаемой продукции;
- в) полит[ических] настроениях актеров и служащих кинофабрики.

16

2.

Кроме этого, ШАГАДИН-ШАГАЙДА Степан Васильевич имел задание ГАЙВОРОНСКОГО выявлять троцкистов среди служащих кинофабрики. ШАГАДИН неоднократно с ГАЙВОРОНСКИМ в беседах [высказывал] террористические намерения по отношению коммунистов. /см.л[ичное]д[ело] 12–14/

В предъявленном обвинении ШАГАЙДА признал себя виновным.

На основании изложенного обвиняется:

ШАГАДИН-ШАГАЙДА Степан Васильевич, 1894 г. р[ождения]

Уроженец с. Белоголовы Зборовского уезда /Польша/,

житель гор. Киева, украинец, гражд. СССР, б[ес]п[артийный],

в том, что проводил к[онтр]-р[еволюционную] фашистскую агитацию против Советской власти и занимался шпионской деятельностью в пользу Польши, т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст.54–6/а ч.1 и 54–10 ч.1 УК УССР. Руководствуясь приказом НКВД СССР за № 00485,

ПО Л А Г А Л Ь Ы:

След[ственное]д[ело] № 83968 по обвин[ению] ШАГАДИНА-ШАГАЙДА Степана Васильевича включить в особый список, направляемый для рассмотрения в НКВД СССР.

СПРАВКА: Обвин[яемый] ШАГАДИН-ШАГАЙДА находится
Под стражей в тюрьме гор. Киева. Вещ[ественных] доков[доказательств] по делу не имеется.

СОТРУДНИК III ОТДЕЛА УГБ КОУ НКВД (підпис) [МОСТОВОЙ]
СОГЛАСНЫ: НАЧ[АЛЬНИК] I ОТДЕЛЕНИЯ III ОТДЕЛА
МЛ[АДШИЙ] ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (підпис) [РАКИТА]
НАЧ[АЛЬНИК] III ОТДЕЛА УГБ КОУ НКВД
КАПИТАН ГОСБЕЗОПАСНОСТИ (підпис) [РОГОЛЬ]
УТВЕРЖДАЮ:
ЗАМ[ЕСТИТЕЛЬ] НАЧ[АЛЬНИКА] УНКВД ПО КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ
МАЙОР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ (підпис) [БАБИЧ]
Составлено 26 декабря 1937 г.
Г. Киев.

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 15–16. — Рукопис на бланку. Оригінал.

ТИМЧАСОВЕ ПОСВІДЧЕННЯ

17

ВРЕМЕННОЕ УДОСТОВЕРЕНИЕ

Взамен утраченного (штамп)
Действительно на три м[еся]ца
Дійсна протягом
Владельцем настоящего удостоверения является:
Власником цієї посвідки є:

1. Фамилия, имя и отчество
1. Прізвище, ім'я та по батькові
2. Время и место рождения
2. Час і місце народження
- Галиция
3. Национальность
3. Національність
4. Социальное положение
4. Соціальний стан
5. Постоянное место жительства
5. Місце постійного осідку
6. Отношение к военной службе
6. Відношення до військової служби
7. Собственноручная подпись
7. Власноручний підпис
8. Лица, внесенные в удостоверение владельца:
8. Особи, записані до посвідки:

ТИМЧАСОВА ПОСВІДКА

Взамен утраченного (штамп)

Шагадин Степан
Васильевич
1896 г.
с.Белоголовы
украинец
служащий
г.Киев
С.Шагадин

№№ По пор.	Фамилия, имя и отчество Прізвище, ім'я та по батькові	Возраст Вік	Отношен. к влад. удостоверения Відношення до власника посвідки	На основании каких докум. Вписаны и кем На підставі яких документів записано та хто записав
	Шагайда Ал[ексан]-др	1926г.	сын	мет[рическое] свид[етельство]
				[нерозбірливо]

9. Кем и когда выдано удостоверение 9 отд[елением] РКМ г.Киев. 16/IX.37 г.
9. Коли видано посвідку, хто видав

10. На основании каких документов выдано удостоверение вз[амен] утер[янного] п[аспорта]
10. На підставі яких документів видано посвідку 713505. 9 отд. РКМ г.Киев

№ 9/732 М.П. [гербова печатка Відділення РС Міліції м.Києва]
Нач[альник] Р.-К. милиции (підпис) [нерозбірливо]
Нач[альник] Р.-С. міліції

Нач[альник] паспортного стола (підпис) [нерозбірливо]
Нач[альник] паспортного бюро

Дата выдачи 16 сентября 1937 г.
Дата видання

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 17. — Рукопис на бланку. Оригінал.

ЗАПИТ КДБ ПРИ РМ УРСР ПРО ДОВІДКУ У СПРАВІ С. В. ШАГАЙДИ

Спецотдел МВД УССР

20

КГБ при СМ УССР

Секретно

Управление УКГБ Киев[ской] обл. отдел 2 отделение 11
Исполн[итель] Волош тел. № ____
(Фамилия)

Просьба выдать справку

1. Фамилия Шагадин-Шагайда
2. Имя и отч[ество] Степан Васильевич
3. Год рожд. 1896
4. Место рожд. с. Белоголовы (Галиция)
5. Адрес В 1937 г. арестован
6. Место работы и должность
7. Какая нужна справка Решение по делу
8. Для чего нужна справка пересмотр арх[ивного] след[ственного] дела № 28306

Нач[альник] 2 отделения (підпис) [нерозбірливо]
[нерозбірливо] Киев[ской] обл.
1 декабря 1955 года.
№

На звороті:

На проверяемого имеются следующие сведения

Осужден 12.I.38
НКВД СССР к ВМН по ст.54–6 УК
Приговор исполнен 20.I.38.
Арх[ивного] № нет

Штамп:

Нач[альник] 1-го отделения Спецотдела
МВД УССР (підпис) [ПОКОТИЛО]
«6» XII 1955 года.

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 20. — Рукопис на бланку. Оригінал.

ПРО ПЕРЕГЛЯД І ПОДАЛЬШЕ ЗБЕРІГАННЯ АРХІВНОЇ СПРАВИ С. В. ШАГАЙДИ

22

Архивное дело следств[енное] № 28306 пересмотрено в соответствии с приказом № 00511 и оставлено для дальнейшего хранения в архиве на основании 11–1.

1 чел[овек] Шагадин-Шагайда С.В. по ст. 54–6 УК осужден к ВМН. Ст[арший] о[перативный]/упол[номоченный] [нерозбірливо]

Киев. Обл. (підпис) [Волош]

/Нач[альник] [нерозбірливо] Управления КГБ при СМ УССР по Киевской области (підпис) [Беляев]

«16» XII 1955 г.

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 22. — Рукопис на бланку. Оригінал.

ЗАЯВА С. В. ШАГАЙДИ НАЧАЛЬНИКУ ОБЛАСНОГО УПРАВЛІННЯ НКВС

23

Начальнику областного управления НКВД
Арестованного Степана
Васильевича Шагадина (Шагайды)

Заявление

Прошу принять мои показания по следующему содержанию:

Я родился 1896 года в селе Белоголовы Зборовского уезда, Галиция. В 1909 году родители переехали до Боснии — Герцеговины (теперь — Югославия), [в] село Деветина, почта Прнявор), где проживают по сей час. 1912 года возвратился до Львова, где служил служкой в церкви «Юра». 1914 года удрал до России от австрийской мобилизации на войну. В России 14–15 год был послушником в Почаевском монастыре. С 1915 по 1918 год служил санитаром, дезинфектором и кладовщиком в организации Всероссийского Земского союза. С 1918 по 1919 служил в частях петлюровской-галицийской армии рядовым.

24

После разгрома Галицких частей я пошел добровольцем в Красную Армию, где прослужил до 1922 года. В Красной Армии 402^й зап[адный] полк 45^й дивизии я познакомился с Олексой Лазоришаком, весной 37 года арестованным как польским шпионом. 1932 года он пришел ко мне на квартиру Кинофабрики и спросил, как я живу. Он сидел у меня не больше получаса и ушел. Никаких контрреволюционных разговоров между нами не было ни тогда, ни вообще. Причин секрета его шпионской деятельности передо мной я не знаю. С 1932го года — по сей день — я никогда с ним не встречался. Завербовки меня до какого-либо шпионского и контрреволюционного дела с его стороны я не замечал. Другой ко В 1922 году после расформирования полка (Бердичев, Белая Церковь) я за помощью Лазоришака поступил в театральную студию «Березиль» контрреволюционера Курбаса, где прослужил актером до 1928го года.

25

Курбас возвратившись из командировки в Германию, начал проповедовать коллективу фашистскую теорию лицемерия¹⁶. Это его лицемерие я испытал на собственной коже. В 1928^м году я навсегда бросил «Березиль» и начал работать штатным актером на Одесской кинофабрике. В 1930^м году на Одесской фабрике начал постановку картины «Кармелюк» режиссер Фауст Лопатинский, тоже контрреволюционер. В этой картине я играл роль Кармелюка. Картину начали в Одессе и кончили на Киевской фабрике. И так на Киевскую кинофабрику я перешел механически вместе с картиной. Картина «Кармелюк» под режиссурой Лопатинского и под руководством директора — тоже врага народа — Ореловича¹⁷ была в готовом виде запрещена, как националистическая картина. В этом и доля моей вины, что я без бою сдался перед врагами националистами и несознательно фальшиво сделал образ Кармелюка. В жизни и работе Лопатинский был очень замаскирован, как националист вредитель. Со мной он на политические темы, кроме производственных тем, никогда не раскрывался и вообще с ним я никогда близко не дружил.

26

С Ореловичем никогда у меня дружественных связей не было. За последнее его директорство в Киеве я был у него в кабинете только один раз прося аванс на радиоприемник. Никаких политических разговоров у меня с ним не было. И второй случай встречи был с ним в его автомашине, которой он

меня подвез с фабрики до Крещатика (в этом году). Он говорил о директоре Нечесе, что мол вызвали Нечеса на суд, и тот сядет наверняка. «Такова судьба всех директоров, — сказал Орелович, — придется и мне приготовиться». Кроме этого ничего не сказал.

Директора фабрики Нечеса знаю больше всех. Он бывал у меня на квартире, и я один раз был у него на даче. В последнее время он желчно ругал евреев, что мол засели евреи на постах и мешают ему в работе.

Сознательным контрреволюционером, националистом, вредителем, шпионом и тому подобной сволочью никогда не был и не буду.

24/XII 37 г. [Шагадин-Шагайда] (підпис)

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 23–26. — Рукопис. Оригінал.

ЗАЯВА С. В. ШАГАЙДИ

27

Шагадина - /Шагайди/
Заява

На територію Радянського Союзу я прийшов так: 1920 року був інтернований на станції Фастів з Петлюрівсько Галицькими частинами до Москви. У Москві в концентраційному лагері пробув один місяць, а відтак мене було випущено з правом поступити на завод робітником. На заводі у Москві, який тоді звався «Котельноливарним був. Баррі», я три місяці працював столяром у модельному цеху. Після цих трьох місяців я в газеті прочитав об'яву, що у м. Казані формуються Червоні батальйони з галичан, які підуть на польський фронт.

28

Тоді я поступив добровільно у ці батальйони. Після місяцю військової учоби я у батальйоні був відправлений до м. Вінниці. У Вінниці з цих батальйонів зформувалось два полки, один з яких пішов на фронт, а другий 402^й зап.гал. полк 45-ї див. був відправлений на уманщину по боротьбі з бандитизмом і по реалізації продналога.

29

У цьому 402^{му} полку я прослужив більше двох років. Приймав участь у полковому драмгуртку та в хоровому. У 1922 році полк був розформований (у м. Бердичеві). З цього полку залишилась одна «сотня», і була відправлена до Б[ілої] Церкви в розпорядження штабу 45^ї червонопрапорної дивізії. У цій «сотні» був і я. Через місяць було розформовано і «сотню». У той час у Білій Церкві завідував Політпросвітою Олекса Лазоришак, який теж був у у 402^{му} полку і дуже добре мене знав, як способного актора-любителя.

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 2 -29. — Рукопис. Оригінал.

ВИТЯГ З КОПІЇ ПРОТОКОЛУ ПРО РОЗСТРІЛ С. В. ШАГАЙДИ

30

ВЫПСКА ИЗ КОПИИ ПРОТОКОЛА № 761
НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР и ПРОКУРОРА СССР
От «12» января 1938 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
Материалы на обвиняемых, представленные УНКВД Киевской области в порядке приказа НКВД — 00485 от 11 августа 1937 г.	ШАГАЙДА-ШАГАДИН Степана Васильевича — расстрелять — Приговор исп[олнен]. 20.1.1938 г.

Основание: Копия прот[окола] 761 НКВД и Прокурора СССР

Верно: Зам[еститель] начальника отделения Учетно-архивного дела КГБ при СМ УССР

Подполковник

[Дарабан]

(підпис)

Печатка: КГБ при СМ УССР Учетно-архивный отдел

«3»V 1963 г.

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 30. — Рукопис. Оригінал.

**ЗАПИТ ВОЄННОГО ТРИБУНАЛУ КИЇВСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ОКРУГУ
ПРО МІСЦЕ ПОХОВАННЯ С. В. ШАГАЙДИ**

Ш — 36
13.10.92

Исп. вх. № 682ж

31 Ш — 3476
12.10.92

ВОЕННЫЙ ТРИБУНАЛ КРАСНОЗНАМЕННО- ГО КИЕВСКОГО ВОЕННОГО ОКРУГА	НАЧАЛЬНИКУ ПОДРАЗДЕЛЕНИЯ СБ УКРАИНЫ Г. КИЕВ
--	--

КОПИЯ: Гр-ну ШАГАЙДЕ АЛЕКСАНДРУ СТЕПАНОВИЧУ
125171 г. Москва, А-171, ул. Радиаторская
«5» октября 1991 г. Дом 7, кв. 58
№ 20812

Направляю заявление гр-на ШАГАЙДЫ А.С. с просьбой сообщить ему место захоронения и выслать свидетельство о смерти его отца — ШАГАЙДЫ Степана Васильевича, он же ШАГАДИН, 1896 г. Рождения, для разрешения по существу. Дубликат справки о реабилитации ШАГАЙДЫ-ШАГАДИНА А. С. нами заявителю выслан.

Уголовное дело ШАГАЙДЫ А.С., он же ШАГАДИН, сдано Вам на хранение 3.12.58г. за исх. № 06138.

ПРИЛОЖЕНИЕ: заявление от н[омер]/вх[одящий] № 683ж на 1л[исте]. — только 1-ому адресату, дубликат справки на 1л-2-ому адресату.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ВОЕННОГО ТРИБУНАЛА
КИЕВСКОГО ВОЕННОГО ОКРУГА
ГЕНЕРАЛ-МАЙОР ЮСТИЦИИ

(ПОДПИСЬ)

В. БОГАТЫРЕВ

Т. Чийку Е.И. 13.10

Т. Бесову И.С. 14.X.92г.

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 31. — Машинопис на бланку. Оригінал.

**ЗВЕРНЕННЯ О. С. ШАГАЙДИ ДО СБУ ПРО ВИДАЧУ ДУБЛІКАТУ
ВТРАЧЕНОЇ ДОВІДКИ ПРО СМЕРТЬ БАТЬКА — С. В. ШАГАЙДИ**

32

В Министерство федеральной безопасности
Украины

Ш-3384
29.09.92

От Шагайды Александра Степановича,
Проживающего по адресу:
Гор. Москва, А.-171, ул. 1-я Радиаторская
Дом 7, кв. 58.

В связи с утерей подлинника справки о реабилитации моего отца Шагайды (Шагадина) Степана Васильевича, выданной Военным Трибуналом Киевского военного округа от 2.10.1958 г. № 1936/0—58, прошу выдать дубликат указанной справки установленной формы, а также свидетельство о его смерти с указанием причины, зарегистрированной в деле, для предъявления этих документов в Отдел социального страхования по месту моего жительства.

Шагайда Степан Васильевич (Шагайда — актерский псевдоним, настоящая фамилия: Шагадин) родился 9 января 1896 г. В селе Белоголовы, Зборовского района, Тернопольской области. До ареста 18.12.1937 г. отец работал актером Киевской киностудии художественных фильмов (теперь — имени А. Довженко), на территории которой мы и проживали.

Прошу не отказать в моей просьбе.

Если возможно, прошу также указать место его захоронения.

(підпис)

22 сентября 1992 г.

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 32. — Рукопис . Оригінал.

ВІДПОВІДЬ СБУ НА ЗАПИТ О. С. ШАГАЙДИ

20 октября 92
Ш-36

Заказное
Экз. №__

33

125171, г. Москва, А-171,
Ул. 1-ая Радиаторская,
Дом 7, кв. 58
Шагайде А.С.

Уважаемый Александр Степанович!

Ваше заявление, поступившее к нам из военного трибунала КВО, внимательно рассмотрено.

Согласно архивным материалам, Ваш отец Шагадин (Шагайда) Степан Васильевич, был арестован 18 декабря 1937 года по необоснованному обвинению проведения шпионской деятельности в пользу буржуазной Польши и антисоветской агитации (ст.ст.54–6 и 54–10 УК УССР) и по постановлению Народного Комиссара внутренних дел и прокурора СССР подвергнут высшей мере наказания. Приговор приведен в исполнение 20 января 1938 года. Сведений о местах приведения приговора в исполнение и захоронения Вашего отца в архивных материалах не имеется и установит эти места за давностью времени, к сожалению, не представляется возможным.

Свидетельство о смерти Вашего отца Вы получите из отдела ЗАГСа исполкома Жовтневого районного Совета народных депутатов, куда нами направлено соответствующее уведомление.

Начальник подразделения (підпис) А.М. Пшенников

ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — Арк. 33. — Машинопис. Копія.

¹ Радиш Василь Георгійович (1889–1956) — кіносценарист і режисер. Працював у редакції журналу «Вісник знання», у газетах Києва та Харкова. Працював з Остапом Вишню в газеті «Вісті ВУЦВК». У 1927–1929 керував художнім відділом Одеської кінофабрики, потім став режисером (1929–1932). Поставив фільми: «Тобі дарую» (1929), «Дельфін білобокий» (1931), «На великому шляху» (1932). Автор сценаріїв стрічок: «Тарас Трясило» (1926), «Велике лихо маленької жінки», «Тобі дарую» (1929), «Ленінське містечко» (1931).

² Подорожній Лесь (Олександр) — актор театру і кіно. Працював у театрі «Березіль». Знявся у фільмах: «Звенигора» (1927), «Охоронець музею» (1930), «Кармелюк» (1931), «Фата моргана» (1931).

³ Лопатинський Фавст Львович (1899–1937) — режисер і актор театру та кіно. Учень Л. С. Курбаса. Походив з родини українських театральних діячів. Працював у 1915–1923 рр. у театрах України, з 1925 — на Одеській та Київській кінофабриках. Поставив фільми «Вася-реформатор» (1926, спільно з О. П. Довженком), «Синій пакет» (1926), «Василина» (1927), «Суддя Рейтанеску» (1929) та ін. Незаконно репресований.

⁴ Лазоришак Олексій Миронович (1892–1937) — діяч культури. Політичний комісар «Березоля», з 1933 — його директор. Сприяв наданню «Березолеві» шефської допомоги 45-ю Волинською дивізією. Голова Київського відділення Товариства друзів радянського кіно (ТДРК). Автор низки публікацій з питань мистецтва. Був незаконно репресований як польський шпигун у тій же справі, по якій проходив і С. Шагайда.

⁵ Ракита Григорій Лазаревич (1906–?) — молодший лейтенант ДБ (1936). З 1930 р. — в Особливому відділі ГПУ–НКВС УРСР (Київ) по «польській лінії». В 1935–1938 рр. — в УНКВС по Київській обл. З березня 1938 р. — начальник 2-го відділу КРО УНКВС

Омської обл. У листопаді 1939 р. за порушення соцзаконності отримав сувору догану. Звільнений з НКВС. У 1940 працював на військовому будівництві в м. Поті.

⁶ Бабич Ісай Якович (1902–1948) — генерал-лейтенант НКВС (1943). В органах ВЧК з 1920 р. Працював у НКВС Харкова, Вінниці, Одеси, Києва, в січні-лютому 1938 р. виконував обов'язки начальника УНКВС Київської обл. Від березня 1938 й до кінця життя служив у керівних органах військової розвідки НКВС СРСР, очолював Вищу школу МДБ СРСР.

⁷ Роголь Марко Павлович (1905–1941) — діяч радянських спецслужб, капітан ДБ. Закінчив міське училище в Одесі. Навчався у Вищій школі ОДПУ. З серпня 1937 до квітня 1938 очолював III-й відділ УДБ УНКВС Київської обл. Звільнений з посади у зв'язку з арештом за звинуваченням у перевищенні службових повноважень. Перебував на примусовому лікуванні в психіатричній лікарні.

⁸ Штазі — нім. Stasi — аббревіатура від нім. Staatssicherheit (укр. Держбезпека), повністю: нім. Ministerium für Staatssicherheit (MfS) — Міністерство державної безпеки, — спецслужба, державне відомство державної безпеки і каральний орган у Німецькій Демократичній Республіці, що функціонувало у період 1950–89 рр. Організація споріднена КДБ СРСР, тісно співпрацювала з останньою.

⁹ Шагадин Іван Васильович — рідний брат С. В. Шагайди. Разом із сестрами жив у Боснії. Після переїзду С. В. Шагайди до України вони втратили зв'язок. Його нащадки нині мешкають у Загребі, є членами Культурно-просвітнього товариства русинів-українців міста.

¹⁰ Калошин Олексій Андрійович (? — 1938) — диввійськюрист, воєнний прокурор КВО в 1937–1938 рр. Загинув у авіакатастрофі.

¹¹ Мостовий Соломон Борисович (1902–1941) — діяч радянських спецслужб, молодший лейтенант ДБ, в 1937–1938 рр. — оперуповноважений 3-го відділу КОУ НКВС.

¹² Антоновська Валентина Миколаївна (1905 —?) — дружина С. Шагайди.

¹³ КОУ НКВС — Київське обласне управління НКВС.

¹⁴ Гайворонський Михайло (?–1936) — характерний кіноактор. Знявся у 15 картинах. Створив низку образів куркулів і підкуркулників. Із С. Шагайдою знімався у фільмі О. Довженка «Іван». У протоколі помилково названий Максимом Дмитровичем. Незаконно репресований.

¹⁵ Нечес Павло Федорович (1891–1969) — організатор кіновиробництва. Навчався у Київському політехнічному інституті (1930–1933). Був заступником директора Ялтинської (1922–1923), директором Одеської і Київської кінофабрик (1925–1930), інспектором кіновиробництва ВУФКУ, директором Київської кіностудії (1933–1937), а з 1954 р. — начальником виробництва та директором кінокартин («Дівчина з маяка», «Ластівка» тощо). Автор сценарію (під псевдонімом Миргородський) художнього фільму «Борислав сміється» (1927).

¹⁶ Теорія лицемірства — так у документі. Йдеться про теорію лицедійства, прибічником якої був Л. С. Курбас.

¹⁷ Орелович Соломон Лазаревич (1902–1937) — організатор кіновиробництва, працівник органів

ДПУ–НКВС. У 1927–1933 рр. — директор Ялтинської (1927–1928), Одеської (1930–1931) і Київської кінофабрик (1931–1933) ВУФКУ. У 1933–1935 — заступник начальника відділу резервів ОДПУ, НКВС УРСР, у 1935–1936 — заступник начальника місць позбавлення волі НКВС УРСР. У 1937 р. — директор київської кінофабрики «Українфільм». Незаконно репресований.

Література

1. ЦДАГО. — Ф. 263. — Оп. 1. — Спр. 83968. — 28 арк.

2. Новікова Л. Є. Степан Шагайда очима сина / Людмила Новікова // Науковий вісник КНУТКиТ імені І. К. Карпенка-Карого : Зб. наук. праць. — 2016. — Вип. 18. — С. 162–169.

3. ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп. 8. — Спр. 580. — Арк. 106–106 зв.

4. Полювання на «Вальдшнепа». Розсекречений Микола Хвильовий. Науково-документальне видання [упоряд. Ю. Шаповал ; передм. Ю. Шаповал, В. Панченко. — К. : Темпора, 2009. — С. 46–81. — 296 с. : іл.

5. Мартин Т. Імперія національного вирівнювання. Нації та націоналізм у Радянському Союзі / Тері Мартин. — К. : Критика, 2013. — 640 с.

6. Историческая и военная документалистика. Самосудов В. М. Записки из кровавого года / В. М. Самосудов. — Омск, 2000. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://new.vk.com/wall-18181383_144829